

Inngangur

Vegna breytinga á deiliskipulagi og framkvæmda sem eiga að hefjast sumarið 2004 í Arnarneslandinu (Akralandi) fól Bergljót Einarsdóttir, skipulagsfræðingur Garðabæjar, skýrsluhöfundum, Ragnheiði Traustadóttur, fornleifafræðingi, og Önnu R. Guðmundsdóttur, fornleifafræðinema, að mæla upp og endurmeta fornleifaskráningu frá árinu 1994¹.

Vettvangskönnun fór fram í apríl 2004. Við hana komu m.a. í ljós fornleifar á tveimur stöðum sem ekki höfðu verið skráðar áður.

Niðurstöður þessara athugana, frá 1994 og 2004, voru bornar saman við núverandi deiliskipulag. Af þeim samanburði að dæma virðist að óbreyttu fornminjum verða raskað. Í skýrslunni verður gerð grein fyrir rannsókninni á hverjum stað fyrir sig og hugsanlegum mótvægisáðgerðum. Þó skal skýrt tekið fram að það er Fornleifaverndar ríkisins að taka endanlega ákvörðun um þær.

Fornleifar í Arnarneslandi (Akralandi)

Ytri takmörk svæðisins, sem nefnt hefur verið Arnarnesland en heitir nú Akraland, eru skv. meðfylgjandi skipulagsuppdraetti frá skipulagsyfirvöldum í Garðabæ.

Árið 1994 voru skráðar minjar á fjórum stöðum á svæðinu, mógrafir, útihús og túngarður, skotbyrgi og rúst. Var ljóst af þeirri skráningu að þessar minjar mundu hverfa eða vera í hættu, þegar til framkvæmda kæmi. Þess vegna var talið nauðsynlegt að mæla þær og meta á nýjan leik og ekki síst vegna þess að deiliskipulagið hefur tekið nokkrum breytingum frá því að fyrri skýrslan var samin fyrir tíu árum. Lýsing á minjunum í þessari skýrslu er að mestu unnin upp úr eldri skýrslunni, enda í fullu gildi, en með þeirri viðbót að tveir áður ókunnir staðir með hugsanlegum fornminjum komu í ljós við vettvangskönnunina 2004. Uppmælingar hafa verið teiknaðar inn á loftljósmynd frá árinu 2002 og skipulagsuppdráttinn en hvort tveggja fylgir með þessari skýrslu.

Fornleifar og mótvægisáðgerðir

Mógrafir

Arnarnes 181134-178-33

Í mýrinni austan Hafnarfjarðarvegar og norðan Silfurtúns var mótekja allt fram á 20. öld. Á mel, sem nefnist Tjaldur, skammt austan við mógrafirnar, var þurrkvöllur. Mógrafirnar eru margar hverjar afar djúpar og vatn hlaupið í þær, aðrar eru fallnar saman og sumar eru þurrar. Grafirnar eru misjafnlega stórar en liggja allflestar þétt hvor að annarri í einum hnapp. Litlu norðar má finna stöku mógrafir.

Mógrafirnar hafa ekki verið teiknaðar eða mældar en þær sjást greinilega á loftljósmynd frá 1990. Ekki verður af yfirborðskönnun ráðið hvenær mótekjan hófst en ætla má af frásögnum að grafirnar séu allgamlar.

Af loftljósmyndinni frá 1990 að dæma virðist einhvers konar efnistaka einnig hafa farið fram á öðru svæði enn austar og á móts við Mýrahverfið. Á því svæði hefur nú verið byggt.

Mótvægisáðgerðir

Mógrafirnar munu allar hverfa við framkvæmdir á svæðinu. Ekki þykir ástæða til að gera tillögur um mótvægisáðgerðir.

¹ Ragnheiður Traustadóttir. Vettvangskönnun vegna deiliskipulags Arnarneslands 1994

Túngarður og útihús
Arnarnes 181134-178-5

Rústirnar liggja í halla um það bil 180 metra suður af Arnarnesbrúnni og eru nefndar "túngarður og útihús" á skipulagsupprættinum. Þar er landslag grýtt og þýft. Rústirnar eru mjög samgrónar umhverfinu og greinast t.d. tæplega á loftljósmynd. Vegghleðslurnar sjást ógreinilega, – og síður nú en 1994 með því að veggirnir hafa sokkið frekar -, en norðvesturveggurinn sést þó best. Sá veggur er rúmir átta metrar á lengd. Suðvesturveggurinn er aftur á móti hruninn en virðist vera um það bil jafnlangur. Skammveggirnir eru um það bil 6 metrar á lengd. Inni í rústunum virðast vera leifar hleðslna sem kynnu að hafa skipt húsinu í minni rými en þurfa ekki að vera nema hrun af útveggjum.

Suður af rústunum mótast fyrir túngarði sem beygir til vesturs. Túngarðurinn er sokkinn. Breidd hans er óvenju mikil, næstum því 1.60 m sums staðar. E.t.v. er alls ekki um túngarð að ræða heldur uppbyggðan veg.

Mótvægisáðgerðir

Rústirnar eru samkvæmt skipulagsupprættinum inni á lóð fjölbýlishúss. Augljóst er að þær verði fyrir raski vegna framkvæmda. Af þeim sökum reynist nauðsynlegt að kanna hvers eðlis rústirnar eru, fyrst með könnunarskurðum og eftir því hvað sú rannsókn leiðir í ljós hugsanlega með fornleifarannsókn.

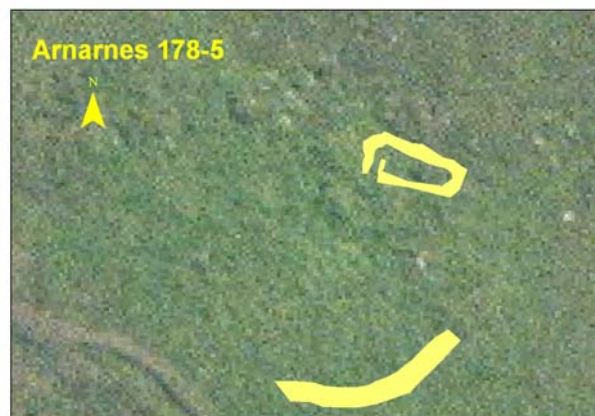
Rústirnar má reyna að varðveita á lóðinni. Þó er ljóst að slík ráðstöfun kann að hamla framkvæmdum á lóðinni framvegis.

Útihús 178-5

Túngarður 178-5

Skotbyrgi
Arnarnes 181134-178-4

Skotbyrgi úr seinni heimsstyrjöld er um það bil 45 metra suðvestur af Arnarnesvegi og 100 metra suður af Arnarnesbrú. Landslagið er grýtt og blásið. Um er að ræða gróna upphækkun sem virðist vera hlaðinn veggur sem snýr í suðsuðvestur og norðnorðaustur en sveigir þeim megin dálítið til norðurs. Þykkt veggjarins er um það bil 35 sm og lengd hans alls 2 metrar og 40 sm, þar af er sveigjan 75 sm á lengd. Í suðvestur frá veggnum mynda torf og grjót odd. Hann virðist vera hlaðinn en kann að vera hrún úr veggnum. Lengd frá vegg til ysta punkts á oddi er 2 metrar og 20 sm. Skotbyrgið hefur verið mælt, teiknað, staðsett og ljósmyndað.

Rústin er afar ógreinileg og erfitt af ummerkjum að átta sig á hvaða hlutverki hún hafi gegnt. Sigríður Gísladóttir, húsfreyja á Hofsstöðum, kvað rústina vera skotbyrgi frá hernámstímanum og mundi hún vel eftir því uppstandandi.

Mótvægisáðgerðir

Skotbyrgið er hrúnið og afar ógreinilegt. Samkvæmt skipulagsuppdrættinum hverfur það undir veg. Frekari rannsókn á því virðist ekki til þess fallin að bæta við nýjum upplýsingum um það. Ef meira stæði uppi af skotbyrginu kynni að vera áhugavert að viðhalda því sem heimild um hernámstímann, þótt það sé ekki verndað í þjóðminjalögum þar sem það er ekki 100 ára eða eldra. En þar sem ástand þess er afar slæmt þykir ekki ástæða til að mæla með neinum mótvægisáðgerðum.

Rúst
Arnarnes 181134-178-3

Rúst 178-3 liggur norðnorðaustur af Hofstaðaskólanum, um 10 metra frá Bæjarbrautinni á móts við Blómahæð 10. Landslagið er afar þýft, en rústirnar liggja lítið eitt hærra en svæðið umhverfis. Austurhlið rústarinnar er samhliða Bæjarbrautinni, rúmir 4 metrar að lengd, norður- og suðurhlið eru tæpir 5 metrar. Suðvesturhornið á vesturhlið er opið en hleðslan þeim megin er talsvert hrúnið. Í vegggleðslum eru torf og grjót. Þykkt veggja er frá 35 sm upp í 50 sm. Frá fyrri skráningunni 1994 hefur rústin sokkið töluvert og erfitt er nú orðið að greina hana frá umhverfinu.

Mótvægisáðgerðir

Rúst þessi hverfur alveg undir veg samkvæmt skipulagsuppdrættinum. Reynist nauðsynlegt að kanna rústina með könnunarskurði áður en hróflað verður við henni.

Rúst á þurrkvelli
Arnarnes 181134-178-32

Á uppblásnum mel, sem kallaðist Tjaldur og var notaður til að þurrka mó, fannst hringlaga rúst við vettvangskönnun árið 2004. Rústin er um 40 m í norður frá Krókamýri. Rústin er mjög ógreinileg. Af staðsetningunni að dæma þykir líklegt að hún hafi annað hvort gegnt einhverju hlutverki við móþurrkinn eða verið varða.

Mótvægisáðgerðir

Rústin á þurrkvellinum hverfur undir veg samkvæmt skipulagsupprættinum. Nauðsynlegt reynist að kanna rústina með könnunarskurði áður en hróflað verður við henni.

Rúst
Arnarnes 181134-178-34

Norðan við mógrafirnar, á móts við Hegranes 25, um 10 m í suðaustur frá Hafnarfjarðarveginum, er hól sem virðist af mannavöldum og er kallaður Virkið. Hann er sporöskjulagaður með upphækkun í miðjunni, sem virðist vera hlaðin. Lengd Virkisins er um 12 m og breiddin 4 til 5 m.

Mótvægisáðgerðir

Rústinni verður raskað við framkvæmdirnar samkvæmt skipulagsupprættinum. Hlutverk hennar er ekki ljóst, en hóllinn er ekki ósvipaður

fornu kumli. Er nauðsynlegt að gera á honum fornleifarannsókn áður en framkvæmdir hefjast eða breyta skipulaginu svo að hann verði ekki fyrir raski.

Niðurstaða

Rústir í Arnarneslandi (Akralandi) verða fyrir hnjaski, þegar bygginga- og vegafamkvæmdir hefjast.

Engar mótvægisáðgerðir eru ráðlagðar í þessari skýrslu vegna mógrafa og skotbyrgis. Lagt er til að fornleifafræðingur grafi könnunarskurði í rústir túngarðs og útihúss, rúst 178-3, rúst á þurrkvelli og rúst Virkis, og meti hvort þörf sé frekari rannsókna eða jafnvel varðveislu.

Ekki má hrófla við fornminjum eða hefja fornleifarannsókn nema með samþykki Fornleifaverndar ríkisins, sbr. 10. gr. þjóðminjalaga nr. 107/2001.

Hnitatafla		
Name	X coord	Y coord
Útihús	358003,8747	402734,54367
Túngarður	358000,09374	402706,33538
R-178-34	357790,20855	402683,24252
R-178-32	358021,73481	402451,95104
R-178-3	358515,08619	402461,86765
R-178-4	358085,53	402757,74
R-178-33	357676,76	402382,16
R-178-33	357644,68	402601,78
R-178-33	357839,63	402621,52
R-178-33	357870,47	402429,04

